

Holicza Péter

holicza.peter@rh.uni-obuda.hu

CIVILIZÁCIÓS TÖRÉSVONALAK EURÓPÁBAN: MAGYARORSZÁG ÉS SZOMSZÉDAI A HOFSTEDÉ-DIMENZIÓK TÜKRÉBE

Absztrakt

Samuel P. Huntington szerint a következő időszakot a világ civilizációs törésvonalai mentén kirobbanó konfliktusok jellemzik majd, aminek a nyugat is elszenvedője lesz. A világ fő civilizációinak térképén a nyugat keleti határa megegyezik Magyarország, illetve a magyarlakta területek keleti határaival. A teória alapján a kelet-közép és kelet-európai kulturális, vallási határvonal (is) jövőbeni összecsapások helyszíne lehet. A Huntingtoni elmélet, a közelmúlt európai eseményei és a Közel-Keleten zajló folyamatok tükrében a téma igen nagy aktualitással bír. Magyarország és szomszédos országainak további elemzése a Hofstede 6-D modell segítségével, új ismeretekkel szolgál az említett törésvonal létének vitatására vagy megerősítésére a Kárpát-medence térségében.

According to Samuel P. Huntington, the biggest threat to Western civilization is a coming period that will be characterized by conflicts erupting as the world's civilizations reach their breaking points. The conflicts of the future will occur along the cultural lines separating civilizations. Huntington drew the Eastern Boundary of Western Civilization around Hungary in Central Eastern Europe. Neighbouring countries from the South-East belong to the other side of the map of civilizations. It also might be a battle line of the future (according to the theory), necessary to emphasize the importance of cultural awareness and review of different views about the region. This paper intends to link Huntington's theory with Hofstede's measurements on the Hungarian and neighbouring countries' culture in order to find out possible correlations and differences that could confirm or doubt the existence of such fault line in the Carpathian Basin.

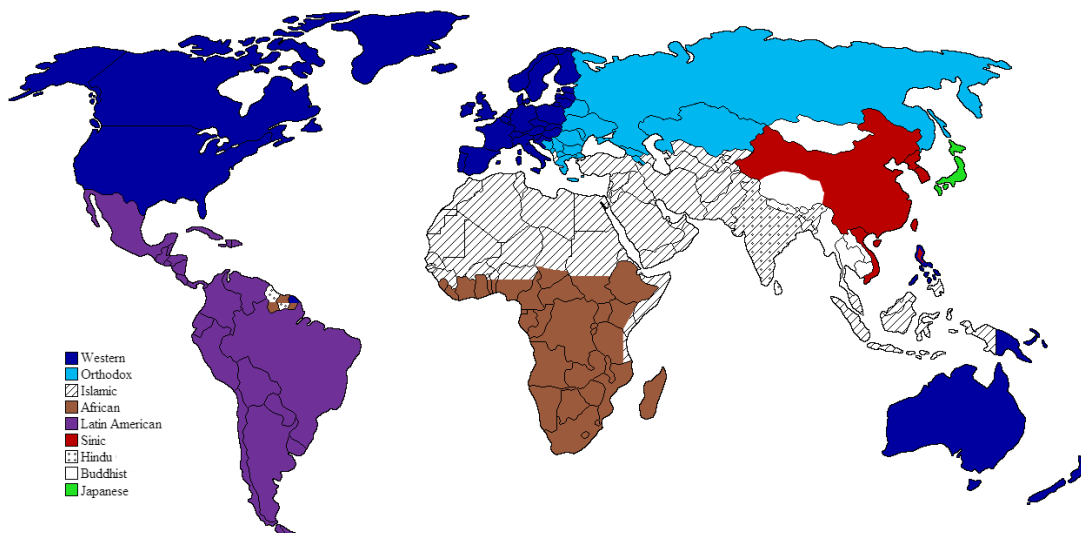
Kulcsszavak: *Huntington, Hofstede, Magyarország, kulturális elemzés, civilizációk ~ Huntington, Hofstede, Hungary, cultural analysis, civilizations*

A HUNTINGTONI CIVILIZÁCIÓK

Az emberi evolúció egy pontján a kölcsönös megértés, egymástól való függőség és társas együttélés rendkívül hasznos életmóddá vált. Kisebb elkülönült csoportokból közösségek, majd társadalmak és civilizációk alakultak. Az emberi pszichológia fejlődésének e szakasza még ma is rengeteg történészt, antropológust és társadalomtudományi szakértőt foglalkoztat.

A civilizáció szót említve leggyakrabban a régmúlt nagy civilizációira gondolunk, melyek mindmáig lenyűgöznek bennünket látványos teljesítményeikkel, pl.: inka, azték, római, perzsa, ókori görög, kínai, maja, egyiptomi, Indus-völgyi, stb. civilizációk. Maga a szó valószínűleg a latin *civis* szóból származik, jelentése: polgár. Európában a kultúra fogalom előtt már a XIV-XV. században előfordult a *civilitas* kifejezés, miszerint az emberek politikai, szociális, gazdasági, vallási nézeteik, illetve helyzetük szerint önként csoportosultak [1]. Az Oxford English Dictionary a civilizációt az emberi társadalom már egy fejlett szintjével azonosítja [2]. Huntington civilizáció alatt a legmagasabb kulturális csoportosulás, a kulturális identitás legtágabb szintjét érti, ez alapján 9 civilizációt különböztet meg a közös célok, nyelv, történelem, vallás, szokások, intézmények és öntudat szerint, melyek határvonala nem mindig követi az országhatárokat [3].

A XVI-tól a XIX. századig a birodalmi terjeszkedés mellett az európai civilizáció is nagyobb teret nyert, melynek során gyakran régebbi és meghatározó helyi kultúrák is áldozatul estek. A XX. században már más erők dolgoztak, az ideológia került főszerpbe, ami két különböző koncepció kiterjesztését jelentette: az amerikai kapitalizmus és az orosz kommunizmusét. A hidegháború alatt alakult ki a három világ: Első világ (kapitalizmus); Második világ (kommunizmus) és a Harmadik világ azokkal az országokkal melyek sem a nyugati hatalmak, sem az egykori keleti blokk országaival nem kötöttek szövetséget. Az ezzel egy időben történő tömeges tájékoztatás és propaganda (rádió, televízió, mozi) lehetővé tette az egyes régiókban népszerű nézetek és kultúra exportálását a világ többi tájára.

1. ábra: A világ civilizációi 1990 után „The World of Civilizations: Post-1990”. Forrás: [3]

A hidegháború végével megszűnt a vasfüggöny, ami Európát politikailag és ideológiailag megosztotta. Mivel ezek a divíziók többé már nem relevánsak, Huntington az országokat azok politikai és gazdasági rendszerük, fejlettségük helyett a civilizációs és kulturális szempontrendszer szerint kategorizálta. Az 1. térkép szerint a következő világrégiókat különbözteti meg egymástól, mint fő civilizációk: nyugati (keresztény), ortodox (keresztény) iszlám, hindu, afrikai, latin-amerikai, kínai, buddhista és japán [4].

A civilizációk közti törésvonalak látszólag a hidegháború politikai és ideológiai határait helyettesítik. Európa a nyugati és az ortodox kereszténység között válik megosztottá, valamint napjainkban már az iszlám is nagy szerepet játszik. A civilizációs különbségek nem csupán valóságok, azok alapvetőek. Huntington szerint a civilizációs öntudat egyre fontosabbá válik a jövőben, és a világot a fő civilizációk interakciói formálják majd. Előrejelzi: A jövőbeni konfliktusok a civilizációs törésvonalak mentén alakulnak majd ki [5].

A NYUGAT KELETI HATÁRA

Európára fókuszálva, a legfontosabb választóvonal a nyugati kereszténység keleti határa lehet, ahogy William Wallace meghatározta (2. térkép) [6]. Ez a határvonal választja el Finnországot és a balti államokat Oroszországtól, valamint két részre osztja Belorussziát és Ukrajnát azok nyugati keresztény és keleti ortodox lakossága szerint. Említésre méltó, hogy Ukrajna egyéni elemzése során Huntington előre jelezte egy háború valószínűségét az említett törésvonal mentén: Míg az etatista megközelítés egy orosz-ukrán háború lehetőségére hívja fel a figyelmet, a civilizációs szempont ezt minimalizálja, és inkább egy belső konfliktust, szétválást jelez, ami erőszakosabban megy majd végbe, mint Csehszlovákiában, de közel sem annyira véresen, mint Jugoszláviában [7]; [8].

Az európai törésvonallal folytatva, Wallace térképén látható, hogy a főleg magyarokta Erdély szintén le van választva Románia keleti területéről, így a nyugati civilizáció részét képezi. Dél-Európában a törésvonal elválasztja Szlovéniát és Horvátországot a többi balkáni államtól. Felfedezhető, hogy ez megegyezik a Habsburg és az Ottomán Birodalom történelmi határával. Bosznia és Szarajevó, Szerbia és Albánia példán láthatjuk az ortodox és muszlim országok északi határainál kirobbanó konfliktusokat, csakúgy, mint az oroszok és muszlimok esetében Közép-Ázsiában.

Az északi és nyugati területeken élő népek főleg katolikusok vagy protestánsok, osztoznak a közös európai történelmen, mint például a reformáció, polgári és ipari forradalmak, stb. Ezek az országok gazdaságilag jobban teljesítenek, és nagyobb valószínűséggel építenek, tartanak fent egy stabil demokratikus politikai rendszert, mint a törésvonal keleti és déli vonzásában élő (ortodox és muszlim) népek. Huntington szerint az ideológia vasfüggönyét a kultúra bárnyfüggönye helyettesíti, ami a legmeghatározóbb választóvonalat jelenti napjainkban [9]; [10].

Magyarország és egykori területei, déli és keleti szomszédjai Huntington civilizációs törésvonala mentén helyezkednek el. Ahogy az 1. ábrán is látható, a hét szomszédos országból három teljesen, vagy részlegesen (2. ábrán) elválasztott a törésvonal által. Mivel a történelmi tradíciók, kulturális értékek és az idealizált jövőkép eltérőek, a civilizációk összecsapása-elmélet alapján e területek jövőbeni konfliktusok színterei lehetnek [11].

A hipotézis és a konfrontáció valószínűségének igazolására az aktuálpolitikai helyzettől függetlenül, további kulturális elemzést javaslok egy eltérő szempontrendszer segítségével. A szóban forgó országok kulturális személyiségjegyeinek összehasonlításához Geert Hofstede 6-D modelljét használom.

2. ábra: A nyugati kereszténység keleti határa. Forrás: [6]

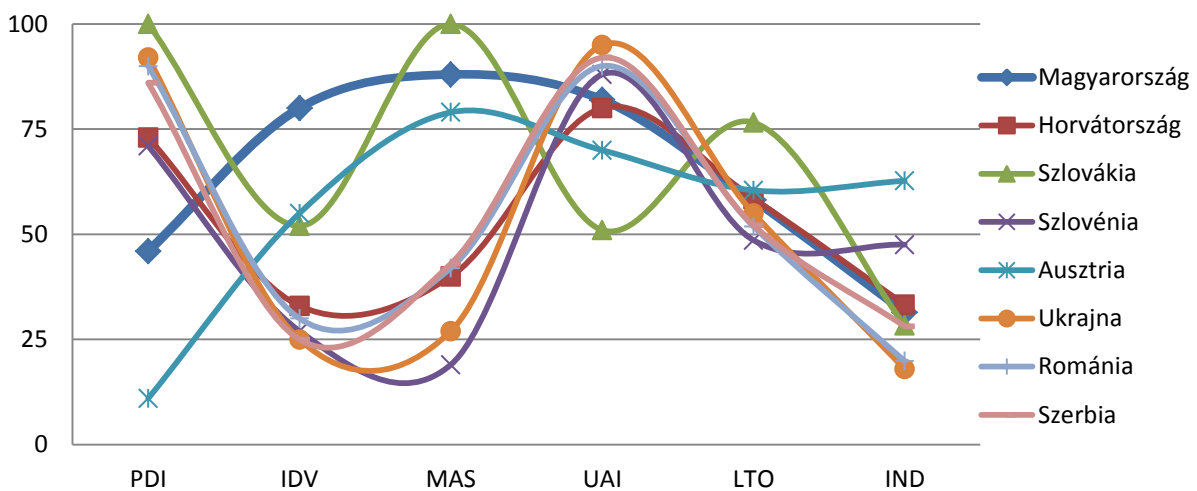
HOFSTEDE KULTÚRÁLIS DIMENZIÓI

A kultúra egy rendkívül összetett fogalom, amelynek elemzése során már az 1952-es kutatások több mint 100 definíciót írtak össze, ám egységes és mindenki által elfogadott meghatározása a mai napig nem létezik. A kulturális elemzés terén Professzor Geert Hofstede folytatta az egyik legátfogóbb kutatást. Szerinte a kultúra “a gondolkodás kollektív programozása, amely megkülönbözteti egy csoport vagy egy kategória tagjait másoktól... a környezet változásaira adott emberi válaszokat befolyásoló közös jellemzők összessége”. Kultúra mindaz, amit az emberek tesznek, gondolnak, és amivel rendelkeznek, mint a társadalom tagjai [12].

A Hofstede féle 6-D modell a nemzeti kultúrákat teszi mérhetővé és összehasonlíthatóvá hat dimenzió segítségével:

- Hatalmi távolság (Power Distance Index – PDI): Az emberek közötti egyenlőtlenség olyan mértéke, melyet még elfogadhatónak tartanak. Az alacsony hatalmi távolságot viszonylag kis egyenlőtlenség, konzultatív vezetési stílus jellemzi, még a nagyobb hatalmi távolság komolyabb egyenlőtlenséget mutat, mely társadalmak vezetői gyakran autokraták, beosztottjaik pedig kevésbé mernek ellentmondani (egzisztenciális egyenlőtlenség).
- Individualizmus - kollektívizmus (Individualism vs. Collectivism - IDC): A különálló egyén, vagy a csoport tagjaként folytatott tevékenység előnyben részesítése. A kollektivistákban fontos a közösség, egymás segítése, az egyén alárendeli magát a csoportérdeknek, ezzel szemben az individualista társadalom az egyént, a „saját lábán is megálló” preferálja [13].
- Férfiasság - nőiesség (Masculinity vs. Femininity - MAS): A nemi szerepekhez társított magatartás alapján számított index. Elkülönülnek a férfias jegyek, mint a teljesítmény, siker, versengés, kitartás, illetve a nőies, mint a gyengédség, szolidaritás, támogatás, az emberi kapcsolatok. A férfias társadalmakban ezek a szerepek jobban elkülönülnek, mint a nőiesben, ahol több átfedés fedezhető fel.
- Bizonytalanság kerülés (Uncertainty Avoidance Index - UAI): Megmutatja, hogy egy társadalomban mennyire tekintik fenyegetésnek a kétes, illetve ismeretlen helyzeteket, mennyire igénylik a strukturált rendszereket, írott vagy íratlan szabályokat.
- Jövőorientáció (Long Term Orientation vs. Short Term Normative Orientation - LTO): a társadalom időorientációját a hosszú vagy a rövid távú gondolkodás határozza meg. Alacsony értéknél a társadalmak a jelenre, vagy a közeljövőre koncentrálnak, jellemző a megszokott gyakorlatok alkalmazása, a változásoktól való félelem. A hosszú távon gondolkodók inkább a jövőre koncentrálnak, kevésbé ragaszkodnak a múlthoz, és vállalkozó szelleműek.
- Engedékenység - korlátozás (Indulgence vs. Restraint - IND): Mennyire próbálják meg kontrollálni vágyaikat, impulzivitásukat. A relatíve kis kontroll irányába hajló un. megengedő és a relatíve erős kontrollal jellemezhető korlátozó kultúrák jelentik [14]; [15].

Az 3. ábrán Magyarország és szomszédos országainak kulturális mérőszámai rajzolódnak ki a fenti dimenziók alapján.

3. ábra: Magyarország és szomszédos országainak 6-D modellje. Forrás: saját szerkesztés, adatok: [16]

Ahogy az 3. ábra mutatja, a vastagított sötétkék vonal rajzolja ki a magyar értékeket, ami a Huntingtoni teória szerint a nyugati civilizáció része Ausztriával, Horvátországgal, Szlovákiával és Szlovéniával egyetemben. Románia, Ukrajna és Szerbia a törésvonal másik oldalán helyezkednek el, azok ortodox és részben iszlám (a szerbiai albán és bosnyák kisebbség) lakosságának okán. Az elmélet teljes körű igazolásához, a nyugati és az ortodox civilizációkhoz tartozó országoknak hasonló trendvonalakat kell mutatniuk, azonban Hofstede modellje (részben) újraosztotta ezeket a csoportokat.

A hat kulturális dimenzió közül a hatalmi távolság (PDI), az individualizmus (IDV) és a férfiasság (MAS) mutatják a legnagyobb eltéréseket. Ezek az értékek egyértelműen elválasztják Ausztriát, Magyarországot és Szlovákiát a többi országtól. Horvátország, Románia, Ukrajna, Szerbia és Szlovénia rendkívül hasonló értékeket mutat mind a hat index tekintetében. Részletesebb bontásban látható, hogy az új, kisebb (nyugati) csoportot képviselő országok között is eltérést mutatnak a szlovák értékek. Egyezés csupán az individualizmus terén lép fel Ausztriával, valamint az engedékenysé – korlátozás (IND) együtthatója alapján Magyarországgal. A teljes régiót vizsgálva, a legnagyobb eltérést a hatalmi távolság indexe (Ausztria- minimális, Szlovákia- maximális), és a maszkulinitás (Szlovénia- minimális, Szlovákia- maximális) mutatja. A legegyszerűsebb értékekkel a bizonytalanság kerülés (UAI) és a jövőorientáció (LTO) indexei rendelkeznek az ábrán látható országok között. A magyar függvénygörbe által felvett értékek alapján, Magyarország kultúrája az ausztriai és a horvát jellemzőkhöz áll a legközelebb.

ÖSSZEGZÉS

Figyelemre méltó, hogy a nyugati civilizáció csoportjába sorolt országok (Ausztria, Horvátország, Magyarország, Szlovákia és Szlovénia) között egyértelmű kulturális különbségek fedezhetők fel. A 6-D elemzés értékei alapján kirajzolódó trendvonalak Horvátországot és Szlovéniát a Huntingtoni törésvonal ortodox oldalához tartozó Romániához, Ukrajnához és Szerbiához csatolják. Szlovákia különbözik a leginkább a régiós átlagértékektől, amit Ausztria reprezentál.

Magyarországra fókuszálva, a hatból mindössze három index (PDI, IDC, MAS) mutat szignifikáns eltérést a déli és keleti oldalról szomszédos országoktól. A további mutatók

(UAI, LTO, IND) közel azonosak a törésvonal mindkét oldalán. Hofstede 6-D modellje hozzávetőlegesen 50%-os eltérést mutatott Magyarország és az ortodox civilizációhoz tartozó szomszédjai között. Ennek értelmében a Közép-Európát keletről határoló törésvonal léte bizonyítást nyert, azonban az eredmények vegyesek. Kijelenthető, hogy számos érv alapján, pl.: közös kulturális értékek, környező országok magyarlakta területei, keresztény vallás, migrációs hatás, stb. a kárpát-medencei törésvonal áthidalható. Keleti fenyegetettség esetén is kisebb a valószínűsége egy nyugati keresztény – ortodox keresztény konfliktusnak, mint az ortodox – iszlámnak, ami leginkább a balkáni államokat érinti [17].

Felhasznált irodalom

- [1] Latin Dictionary, <http://www.latin-dictionary.org/civilis> 2016.10.10.
- [2] Oxford Dictionary, <http://www.oxforddictionaries.com/definition/english/civilization> 2016.10.10.
- [3] The World of Civilizations: POST-1990 Archived 12.03.2007, Wayback Machine.
- [4] Huntington, P.S., (1993) Foreign Affairs, Vol. 72, No. 3. pp. 23-24.
- [5] Huntington, P.S., (1993) Foreign Affairs, Vol. 72, No. 3. p. 25.
- [6] W. Wallace, THE TRANSFORMATION OF WESTERN EUROPE. London: Pinter, 1990. Map by Ib Ohlsson for POHHON AFFAIRS.
- [7] Huntington, P. S. (1996) The Clash of Civilizations? Simon & Schuster, p. 166., ISBN 0-684-84441-9
- [8] Testing Huntington in Ukraine". European Tribune.
- [9] Huntington, P.S., (1993) Foreign Affairs, Vol. 72, No. 3. p. 30.
- [10] Huntington, P. S. (1996) The Clash of Civilizations? Simon & Schuster, Map 1.3. p. 27. ISBN 0-684-84441-9
- [11] Lazányi, K., (2014) A biztonsági kultúra, Taylor IV. Vezetéstudományi Konferencia
- [12] Hofstede, G., (2001) Culture's Consequences: Comparing Values, Behaviors, Institutions, and Organizations Across Nations. Second Edition, Thousand Oaks CA: Sage Publications
- [13] Lazányi, K., (2012) A társas támogatás szerepe egy individualista társadalomban, A VIRTUÁLIS INTÉZET KÖZÉP-EURÓPA KUTATÁSÁRA KÖZLEMÉNYEI 4:(2) pp. 51-58.
- [14] Hofstede, G., (2011). Dimensionalizing Cultures: The Hofstede Model in Context. Online Readings in Psychology and Culture, 2 (1). <http://dx.doi.org/10.9707/2307-0919.1014>
- [15] Hofstede, G., Hofstede, G.J., and Minkov, M. (2010). Cultures and Organizations, McGraw-Hill Publishing: New York, NY. p. 281.
- [16] Hofstede, G., Country Comparison Tool, Available online: <https://geert-hofstede.com/hungary.html>, downloaded: 28.08.2016
- [17] Huntington, P. S. (1996) The Clash of Civilizations? Simon & Schuster, p. 245. ISBN 0-684-84441-9